

บทคัดย่อการวิจัยและประเมินผลโครงการ อย.น้อย ปี 2551

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริเดช สุชีวะ และคณะ¹

การวิจัยและประเมินผลโครงการ อย.น้อย ปี 2551 ได้ใช้รูปแบบการประเมินตามวัตถุประสงค์ของโครงการ (Goal-Based Evaluation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์หลัก 5 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อประเมินพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียน 2) เพื่อประเมินการจัดโครงการ อย.น้อย ที่มีการบูรณาการเข้ากับกระทรวงสาธารณสุขระดับมัธยมศึกษา 3) เพื่อประเมินการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียน อย.น้อย 4) เพื่อประเมินผลการใช้คู่มือบูรณาการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน และ 5) เพื่อพัฒนาแนวทางการใช้โรงเรียน อย.น้อย เป็นฐานของการพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 4,080 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 40 แห่ง โดยเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมประกวดกิจกรรม อย.น้อย จำนวน 20 แห่ง และโรงเรียนทั่วไปที่ไม่ได้เข้าร่วมประกวด จำนวน 20 แห่ง ใน 13 จังหวัดทั่วประเทศ ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) สำหรับการประเมินการจัดกิจกรรม อย.น้อย ของนักเรียน ได้เลือกโรงเรียนแบบเจาะจงเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาที่จัดกิจกรรม อย.น้อย จำนวน 20 แห่ง และในการประเมินผลการใช้คู่มือฯ ได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นครูผู้สอน จำนวน 43 คน จากโรงเรียนมัศึกษานำร่องการใช้คู่มือฯ จำนวน 10 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม ประกอบด้วย ผู้ปกครอง คนในชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้หลากหลายวิธีและหลายแหล่งข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาเอกสาร และการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มากับการประเมินที่เป็นเกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute criteria) สถิติในการวิเคราะห์ใช้ 2 ลักษณะ ได้แก่ สถิติบรรยาย ประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เอกสาร และการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เช่น แบบบรรยาย ตาราง แผนภูมิ สำหรับสถิติอนุมาน ประกอบด้วย สถิติทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวน (analysis of variance) และสถิติทดสอบไคสแควร์ (χ^2)

ผลการวิจัยและประเมินผลที่สำคัญ

1. พฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพ พบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีอายุระหว่าง 12 – 18 ปี มีพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดี ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมไม่บริโภคน้ำอัดลม ไม่บริโภคอาหารหวานจัด ไม่บริโภคอาหารขยะ บริโภคนม ผัก ผลไม้ ใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพอย่างถูกต้อง และอ่านฉลากอาหาร ยา เครื่องสำอาง ก่อนใช้ คิดเป็นร้อยละ 55.49 ซึ่งยังไม่บรรลุเป้าหมายของโครงการที่ร้อยละ 70 ผลการสำรวจความรู้และเจตคติที่ถูกต้องต่อการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียน พบว่า โดยภาพรวมนักเรียนร้อยละ 72.82 มีความรู้เกี่ยวกับการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพอย่างถูกต้อง และมีเจตคติที่ถูกต้องต่อการบริโภคอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.77$, $SD = 0.56$) เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียนที่ทำกิจกรรม อย.น้อย กับนักเรียนทั่วไป และนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนที่เข้าร่วมประกวด และไม่เข้าร่วมประกวดกิจกรรม อย.น้อย พบว่า นักเรียนที่ทำกิจกรรม อย.น้อย และอยู่ใน

¹ หัวหน้าโครงการวิจัย รศ.ศิริเดช สุชีวะ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิจัย อ.ดร.จตุภูมิ เขตจัตุรัส คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น นักวิจัยร่วมจาก อย. 1) ภญ.นิภาภรณ์ จัยวัฒน์ 2) นายนิรัตน์ เตี้ยสุวรรณ 3) ภก.ศุภกาญจน์ โภคย์ 4) นางสินีนางู โรงเรียนประดิษฐ์

โรงเรียนที่เข้าร่วมประกวดกิจกรรม อย.น้อย มีพฤติกรรมกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ถูกต้องมากกว่านักเรียนทั่วไปที่อยู่ในโรงเรียนที่เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมประกวดกิจกรรม อย.น้อย ผลการสำรวจปัจจัยด้านพ่อแม่ผู้ปกครอง การจัดการกิจกรรมของโรงเรียนและครู และเพื่อน มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียน

2. การจัดการกิจกรรมที่มีการบูรณาการกับโครงการที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบ พบว่า โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างทุกแห่ง (ร้อยละ 100) มีการบูรณาการโครงการที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบกับกิจกรรม อย.น้อย โดยที่กลุ่มนักเรียน อย.น้อย มีการดำเนินการอย่างน้อยที่สุด 1 โครงการ/กิจกรรม ผลการประเมินบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการที่ร้อยละ 70 การบูรณาการโครงการ/กิจกรรมจะเกิดขึ้นได้มาจากปัจจัย 5 อย่าง ดังนี้ (1) มีความสอดคล้องของกิจกรรม อย.น้อย กับกิจกรรมในโครงการที่กระทรวงสาธารณสุขรับผิดชอบ (2) นักเรียนแกนนำ อย.น้อย มีศักยภาพในทำกิจกรรมได้หลากหลายและมีการทำงานเป็นทีม (3) มีอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ อย.น้อย ที่ทำงานเป็นทีม (4) มีการสนับสนุนทางสังคมที่ดี และ (5) มีการประสานงานและความร่วมมือที่ดี

3. การจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม พบว่า โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างทุกแห่ง (ร้อยละ 100) มีการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม โดยที่กลุ่มนักเรียน อย.น้อย มีการดำเนินการอย่างน้อยที่สุด 1 โครงการ/กิจกรรม ผลการประเมินบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการที่ร้อยละ 70 การจัดการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอย่างปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนได้สอดคล้องกับหลักของสุขบัญญัติแห่งชาติ 10 ประการ ในบัญญัติข้อที่ 10 การรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างสรรค์สังคม

4. การใช้คู่มือบูรณาการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ พบว่า มีการนำร่องการใช้คู่มือบูรณาการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน 20 แห่ง จาก 4 ภูมิภาคทั่วประเทศ โดยแยกเป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 4 แห่ง และโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 16 แห่ง ผลการประเมินบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการ ผลการประเมินคุณภาพของคู่มือบูรณาการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพตามการรับรู้ของครูผู้ใช้ พบว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ครูร้อยละ 90 ขึ้นไป มีพฤติกรรมการใช้คู่มือบูรณาการฯ โดยทำเป็นส่วนใหญ่ถึงทำเป็นประจำ ได้แก่ ศึกษาขั้นตอนการใช้แผน สาระสำคัญ เนื้อหา กิจกรรม และสื่อการเรียนการสอนภายในแผนการจัดการเรียนรู้ให้เข้าใจก่อนนำไปใช้ อ่านและทำความเข้าใจเนื้อหาในแผนการจัดการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ใช้และปฏิบัติตามแผนการจัดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง วางแผนการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ได้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ได้ และบันทึกผลหลังจากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง ครูร้อยละ 76.7 ใช้ทุกแผนการจัดการเรียนรู้ในคู่มือบูรณาการฯ คู่มือบูรณาการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพสามารถนำไปใช้ได้จริง โดยนักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ทั้งด้วยตนเองและโดยครูเป็นผู้สอน

5. แนวทางการใช้โรงเรียน อย.น้อย เป็นฐานของการพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดี พบว่า แนวทางการใช้โรงเรียน อย.น้อย เป็นฐาน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในเชิงระบบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การกำหนดวิสัยทัศน์โรงเรียน อย.น้อย ให้เป็นโรงเรียนที่มีนักเรียนที่ทำหน้าที่ อย.น้อย หรืออาสาสมัครคุมครองผู้บริโภค โดยที่โรงเรียนมีศักยภาพในการเป็นหน่วยงานแกนนำของการพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ถูกต้องของนักเรียนและคนในชุมชน มีการบริหารจัดการแบบบูรณาการทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน และการร่วมมือรวมพลังไปสู่เป้าหมายให้ทุกคนเป็นผู้บริโภคที่ดี

องค์ประกอบที่ 2 การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาน ในการดำเนินงาน อย.น้อย ให้ประสบความสำเร็จจะต้องขับเคลื่อนด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนานที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ การจัดการกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนา การใช้เครือข่ายความร่วมมือรวมพลัง และการกำหนดนโยบายโรงเรียน

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารการพัฒนา เป็นการนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ โดยใช้การบริหารการพัฒนา ยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบตามกระบวนการคุณภาพ PDCA ได้แก่ (1) มีการวางแผนการดำเนินงานกิจกรรม อย.น้อย ทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว หรือแผนปฏิบัติการประจำเดือนภาคเรียนปี โดยในแผนจะต้องประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลายและสามารถดึงทุกฝ่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ (2) การนำแผนสู่การปฏิบัติ (3) มีการตรวจสอบผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และ (4) มีการแก้ไขปรับปรุงกิจกรรม หรืองานที่ตรวจสอบแล้วว่าควรมีการแก้ไขปรับปรุง

องค์ประกอบที่ 4 การกำกับ ติดตาม และประเมินผล อย่างต่อเนื่อง เป็นกลไกการพัฒนาคุณภาพของการดำเนินงานกิจกรรม อย.น้อย โดยมีการประเมินผลสัมฤทธิ์หลังจากการจัดโครงการ/กิจกรรมเป็นระยะ เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุง พัฒนาโครงการ/กิจกรรม หรือตัดสินใจที่จะดำเนินการอย่างไรในปีต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

- 1) โรงเรียนควรจัดสภาพสิ่งแวดล้อมภายในและบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนให้ปลอดภัยที่ไม่ดีต่อสุขภาพของนักเรียน เช่น น้ำอัดลม อาหารหวานจัด ขนมขบเคี้ยวกรอบ เป็นต้น
- 2) ครูผู้รับผิดชอบควรมีการตรวจสอบและติดตามพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียนอย่างต่อเนื่องทุกปี
- 3) ผู้บริหารโรงเรียนและครูควรนำแนวทางการใช้โรงเรียน อย.น้อย เป็นฐานของพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดีไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการของโรงเรียน โดยมีภาคีหุ้นส่วนสุขภาพระหว่างโรงเรียน ครอบครัว และชุมชนร่วมมือร่วมพลังกัน และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายส่งเสริมสนับสนุน

ข้อเสนอแนะสำหรับ อย.

- 1) ควรนำตัวชี้วัดและเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดีที่ได้จากงานวิจัย และประเมินผลครั้งนี้ไปพัฒนาเป็นมาตรฐานของพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดีในครั้งต่อไป
- 2) ควรมีการตรวจสอบและติดตามพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพของนักเรียนร่วมกับโรงเรียนและหน่วยงานสาธารณสุขท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องทุกปี พร้อมทั้งให้ผลย้อนกลับไปยังโรงเรียนเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนา
- 3) ควรมีการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิธีการ/แนวทางการทำกิจกรรมอย.น้อยของนักเรียนแต่ละแห่งที่เป็นแบบอย่างที่ดี (Best Practice) ในรูปของเอกสาร หนังสือ วีซีดี เว็บไซต์ เพื่อเผยแพร่วิธีการให้กับโรงเรียนที่สนใจได้นำวิธีการ/แนวทางไปใช้ในการดำเนินงาน อย.น้อย ในโรงเรียนและชุมชน
- 4) ควรนำแนวทางการใช้โรงเรียน อย.น้อย เป็นฐานของการพัฒนาและส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ดีไปกำหนดเป็นนโยบายสำหรับการพัฒนาคุณภาพโครงการในปีต่อไป